

Klarspråk.

BULLETIN FRÅN SPRÅKRÅDET

NUMMER 2013|3

"Begrifligt" är svårbegrifligt

Nyligen anmälde en språkkon-sultfirma Patent- och regi-streringsverket med hänvisning till språklagens 11 §, där det står att det offentliga språket ska vara "vårdat, enkelt och begripligt". Språkkonsulterna säger sig inte ha förstått det brev de fått, något som PRV:s chefsjurist avfärdar som orimligt. Han tycker att texten är begriplig för den läsare som läst på lite om varumärkskydd, som ärendet rörde.

Oenigheten visar att klarspråkspagrafens enkla och vardagliga formulering saknar juridisk precision. Det är

svårt att i absoluta termer avgöra om något är begripligt. Språkkonsulternas val av retorik kan förklaras av att den typiska anmälaren är en läsare som faktiskt inte begriper en text. En sådan läsare

är svår att avvisa: begriper man inte så gör man inte. Samtidigt är utgångspunkten problematisk: vem avgör vad en läsare av en viss text *borde* förstå?

Begriflighet är förvånansvärt outforskad. Klarspråkskonventionerna bygger på studier som är decennier gamla, och som i liten grad tog hänsyn till kontext på det sätt textforskningen gör i dag. Det är hög tid för forskningen att ta ett nytt grepp om förståelse av tal och skrift. Om det fanns fler studier av hur specifika texter förstås i autentiska sammanhang skulle JO ha lättare att döma efter klarspråkspagrafen.

Anna-Malin Karlsson,
professor i svenska
vid Uppsala universitet

Klarhet viktigare än enkelhet

Myndighetsspråk ska vara vårdat, enkelt och begripligt. Att vårdat innebär korrekt och begripligt står för mottagaranpassat är uppenbart. Men vad är ett enkelt språk? Konkret kan det handla om att undvika vänstertunga meningar, passiva verb och substantiveringar av verb i syfte att uppnå enkelhet.

Begriflighet och mottagaranpassning handlar däremot snarare om att man ska utgå från det som läsaren vill veta eller behöver svar på när man avgränsar innehåll och disponerar texten.

Kravet på enkelhet har en grund i den talspråkliga föreställningen att skriftlig förkonstling ska undvikas och saker uttryckas som man brukar göra till vardags. I Erik Wellanders *Riktig svenska* inleds kapitlet *Skriv enkelt* av underrubriken *Talspråket som mönster*. Udden är förstås riktad mot kanslispråket, som åtminstone in på 1970-talet fortfarande dök upp med sina vindlande meningar, traderade från tyska och latin.

Det folkhem där den sista upplagan av *Riktig svenska* kom ut 1973 är i dag historia. Vi lever nu i ett senmodernt kunskapssamhälle, där exempelvis universitets- eller högskolestudier är nödvändiga för breda befolkningslager. Det är ett samhälle vars styrningsmekanismer är marknadsbetingade, eftersom vi själva måste välja skola till barnen, vilket elbolag vi vill ha eller hur vi vill förvalta vår pension.

Ett sätt att säga detta är att experternas värld ramlar ner på köksbordet. Vi har att efter förmåga fatta informerade beslut. Klarspråk, och myndigheternas uppdrag, blir då till stor del att

Bild: Robert Nyberg

tydliggöra fack- och expertområden, regelverk och handlingsmöjligheter. Det blir då omöjligt att utgå från en enkelhet på talspråklig grund.

Jag menar att klarhet borde vara ledstjärnan. När medborgarna behöver ta del av specialiserad kunskap ska sådan uttryckas klart – och givetvis med mottagaranpassning, så att läsarens frågor och behov blir styrande för texten.

Kanske är det så PRV-fallet ska förstås, som Anna-Malin Karlsson tar upp här bredvid. Det vi ska kräva är klarhet, i det här fallet att lagstiftningen tydligt framgår. En enkel, talspråklig prosa är knappast möjlig när varumärkens juridiska grunder förklaras. Tvärtom är det nog så att inslag av vänstertunga meningar, passiva verb och andra språkdrag som trivs bäst i skrift är ofrånkomliga. Just eftersom specialiserad kunskap ska uttryckas med klarhet.

Min poäng är inte att bannlysa enkelhet från klarspråksarbete. Men klarheten bör gå före och principen formuleras så: Om två uttryck är (ungefär) lika klara, välj det enklaste!

Per Ledin, professor i svenska vid Örebro universitet och gästprofessor vid Södertörns högskola

Mer klarspråksforskning behövs

Vetenskapsrådet är en myndighet som bl.a. har i uppdrag att fördela medel till forskning och att identifiera forskningsområden.

● **Myndigheter och språkvårdare ropar efter forskning om klarspråk. Vad kan Vetenskapsrådet göra för att tillgodose behovet?**

Vetenskapsrådet har ingen särskild pott avsatt för "klarspråksforskning". Vi stödjer de ansökningar vi bedömer är mest nytänkande, har högst vetenskaplig kvalitet och där de sökande har hög vetenskaplig kompetens. Får vi en kraftig ökning av mycket bra ansökningar från forskarna inom klarspråksområdet, kommer det att påverka vår fördelning av medel.

● **Vilken humanistisk forskning bör prioriteras?**

Inom humanistisk forskning är det svårare än inom t.ex. naturvetenskap att nå mätbara sanningar. Kunskapen är hela tiden i utveckling och omvärderas ständigt. Vi har därför svårt att i dag säga vilken forskning som kommer att få störst nytta i framtiden, utan vi får förlita oss på att forskarna inom humaniora ställer forskningsfrågor som på sikt visar sig vara innovativa och ger kunskap som kommer samhället till gagn.

● **Hur tillämpar ni språklagen i ert arbete?**

En särskild utmaning för oss är internationaliseringen av forskningen. Vi anlitar ofta internationell expertis för bedömning av ansökningar där antingen svensk expertis saknas eller där jävssituationer kan uppstå. Då blir engelska det naturliga språket. Den obligatoriska populärvetenskapliga beskrivningen ska dock vara på svenska.

Mille Millnert, generaldirektör,
Vetenskapsrådet

Skrivrådet

Fackord och engelska som statushöjare i platsannonser

● ● Platsannonsernas språk kan många gånger verka både avskräckande och löjväckande. Det finns en tendens att ord återanvänds i annons efter annons och ett fräscht uttryck blir snabbt en sliten klyscha. Ofta är ord och uttryck i platsannonserna

också svåra att förstå för gemene man. När jag snabbt ögnar igenom några platsannonser på en jobbsajt är det en del ord och uttryck jag inte förstår. Framför allt kan benämningarna på befattningarna vara svåra att begripa för en utomstående. Vad gör t.ex. en *Senior Lean Project Consultant* som Arla Foods söker? När Skogsstyrelsen söker en *Erfaren IT-projektledare* får jag åtminstone en bild av vad för slags arbete det är fråga om, men längre in i annonsen möts jag av fackuttryck som *SCRUM* och *plattformen LIME*, ord som en person utan it-kunskaper inte behärskar.

Varken de engelska orden eller fackspråket är nya fenomen i platsannonserna. I det material av annonser från 1955–2005 som jag undersökt i min avhandling förekommer tidigt såväl engelska som fackspråk. Redan 1955 kunde en copywriter få anställning, en säljare på 1960-talet skulle gärna vara serviceminded och den som skulle arbeta med ADB på Vägverket på 1970-talet lovades att få arbeta med stordatorn Sperry Univac 1100/73.

Frågan är vilken funktion fackspråket och engelskan har i platsannonsen.

Vill inte annonsörerna att läsarna ska förstå annonserna och söka tjänsterna? Nej, kanske inte. I synnerhet fackuttrycken kan ha som uppgift att sälla bort de sökande som inte förstår dem, så att endast de som har rätt kompetens söker tjänsten.

Engelskan kan ha en liknande funktion, i synnerhet när hela annonsen är på engelska. För många tjänster på privata företag krävs i dag engelskkunskaper på en ganska avancerad nivå. Ska du dagligen tala, skriva, höra och läsa engelska måste du behärska språket tillräckligt väl för att kunna förstå och besvara en annons på engelska.

Men såväl fackspråk som engelska kan också ha en annan funktion i platsannonserna, nämligen att skänka

lite status och prestige åt såväl tjänsten som arbetsgivaren. Det var nog lite tjusigt att arbeta med ADB på 1970-talet, och på 1980-talet lät det förmodligen spännande att arbeta på Sandvik Saws and Tools, eftersom namnet gav en doft av den stora världen. I dag imponeras vi kanske av engelska titlar, men alltför mycket av varan kan ha en komisk effekt. Både fackspråket och engelskan kan alltså göra nytta, men bör användas med måtta i jobbannonserna och inte enbart som skrytfenor.

Karin Helgesson, lektor i svenska
vid Göteborgs universitet

Bild: Robert Nyberg

Anpassa mer för fler

Svenska myndigheter arbetar ambitiöst med att mottagaranpassa sin information.

I min forskning har jag intresserat mig för hur man arbetar med mottagaranpassning av webbtexter inom den kommunala äldreomsorgen. Här är utmaningarna stora eftersom mot-

samlad under *Kommun & politik*. För webbplatsidealet med skärmanpassade korta texter med bilder till konsekvensen att den fördjupade informationen trängs undan?

Malmö stad och många andra myndigheter bör ta mottagaranpassning på betydligt större allvar. Ett tankefel

är att se mottagaranpassning som ett begrepp i singular. Tankefelet är inte att vända sig till en vid mottagargrupp utan att se mottagarna som ett kollektiv med gemensamma intressen och förkunskaper. Om vi i stället talar om mottagaranpassningar i plural får vi olika texter efter individuella medborgares intressen och förkunskaper.

tagargrupperna är många och varierade – alltifrån äldre medborgare med vitt skilda intressen och kunskaper till deras närstående. Medborgare har också olika förutsättningar att läsa och orientera sig i webbtexter beroende på utbildning, läsvana, språkförmåga och eventuella funktionsnedsättningar.

När jag jämfört Malmö stads webbplats 2008 och 2013 är det uppenbart att dagens webbplats har en mer genomtänkt layout och struktur än 2008 och att det är lättare att navigera mellan kategorier som *Medborgare*, *Företagare*, *Kommun & politik* och *Blanketter & tjänster*. För varje huvudkategori finns olika flikar som t.ex. *Förskola & utbildning* och *Omsorg, vård & stöd* under *Medborgare*. Det finns försök till mottagaranpassning med flikar till höger på sidan: *För dig som är: Anställd, Arrangör, Journalist, Konsument* och *Ny i Sverige*.

Men det finns också sådant som bör utvecklas. Politiska dokument och annan fördjupad information är exempelvis svårt att hitta fram till under *Medborgare*. Mycket av den fördjupade informationen finns i stället

Vi kan inte automatiskt sätta likhetstecken mellan klarspråk och korthet eftersom klarspråk många gånger innebär utförlighet och längre texter. Alla texter är ju inte så korta att de ryms på en skärmbild. Mottagaranpassningar är också korsvis information och ingångar för olika intressen och perspektiv. Här blir ingresser, sammanfattningar, hänvisningar och länkar viktiga för att individen ska kunna växla mellan den översiktliga läsningen, den fördjupade läsningen och den riktigt grundliga läsningen. Det är mottagaranpassningar.

Henrik Rahm, docent i nordiska språk vid Lunds universitet

Språkfrågan

Crowdsourcing på svenska

Crowdsourcing betyder ungefär att lägga ut en uppgift på en odefinierad grupp människor, framför allt på nätet. Ett exempel är när en forskare lägger ut en preliminär forskningsartikel på Facebook för synpunkter. Ett annat exempel är när flera översättare samtidigt jobbar med ett material på nätet och förbättrar varandras versioner av texten.

Många undrar om det finns ett motsvarande svenskt ord. *Crowdsourcing* är inget entydigt uttryck, och det kan tolkas på många sätt även i engelskan. Således får man använda olika ord beroende på sammanhang och innebörd. Språkrådet har fått många översättningsförslag till *crowdsourcing* från allmänheten, som *samtänk*, *tankeverkstad* och *tänktalko* (*talko* är finska för gemensamt frivilligt arbete).

Även om *crowdsourcing* betonar aktiviteten hos beställaren, alltså den som lägger ut uppgiften, kan man skifta perspektiv och i stället i översättningen betona det kollektiva samarbetet. Den bästa strategin är ofta att försöka helt frigöra sig från den ordgranna översättningen. Fundera i stället på vad du egentligen vill uttrycka. Då kanske helt andra uttryck kan fungera i stället för *crowdsourcing*, som *remissa*, *dela*, *grupparbeta* och *förankra*.

Ola Karlsson

Notiser

Inte tillräckligt begripliga beslut

Migrationspraksutredningen har undersökt Migrationsverkets beslut: hur de är utformade och hur de uppfattas av mottagarna. Resultaten, som nu publicerats i *Begripliga beslut på migrationsområdet* (SOU 2013:37), visar att det finns mycket som kan förbättras. Det finns brister i strukturen, beslutsmotiveringar blandas samman med annan information och det saknas ofta klara övergångar mellan olika delar av texten. Den grafiska utformningen är inte konsekvent, och bedömningar och argumentation oklara. De skäl som anges för ett beslut är exempelvis ofta alltför allmänt hållna. Språkligt sett blandas olika stilar i besluten, vilket troligen är ett resultat av att delar av texterna hämtas från andra texter och klippts in i beslutstexterna.

Utredningens uppdrag har också varit att med utgångspunkt i kartläggningen ge förslag till hur utformningen av Migrationsverkets beslut kan förbättras.

Nationellt kunskapscentrum för lättläst

Statens insatser för lättläst information och litteratur ska skötas av ett nytt kunskapscentrum inom Myndigheten för tillgängliga medier, MTM. Det föreslås i utredningen *Lättläst – betänkande från Lättlästutredningen* (SOU 2013:58). Förslaget innebär att stiftelsen Centrum för lättläst läggs ner.

De viktigaste målgrupperna för det nya kunskapscentret är personer med utvecklingsstörning eller med andra funktionsnedsättningar som påverkar läsförmågan, och personer med demenssjukdom. I andra hand kommer centret att vända sig till personer med enklare former av

lässvårigheter, personer som är mycket ovana att läsa och personer som nyligen invandrat till Sverige och som håller på att lära sig svenska.

Centrets uppgift blir att ta fram samhällsinformation och litteratur för dessa målgrupper och att sammanställa och sprida kunskap om lättläst. En annan uppgift blir att utforma nationella riktlinjer för lättläst. Centret kommer också att ge ut den lättlästa nyhetstidningen 8 SIDOR.

Myndigheters namn på andra språk

Myndigheter läggs ner, nya inrättas eller byter namn. Nu har en ny upplaga av *Utrikes namnbok* kommit (den senaste kom 2009). Boken innehåller namn på myndigheter, organisationer, titlar, EU-organ och länder på upp till sju språk (svenska, engelska, tyska, franska, spanska, finska och ryska).

Exempel på nytt myndighetsnamn är *Havs- och vattenmyndigheten*, på titel *landsbygdsminister* och på nya länder *Sydsudan* och *Kosovo*. Grunden för nationsnamnen i boken, liksom i EU:s Publikationshandboken, är FN:s termdatabas över nationsnamn.

Den nya upplagan finns bara tillgänglig på www.regeringen.se/publikationer.

Klarspråkskristallen 2014

Vill din myndighet få Klarspråkskristallen nästa år? Tema för Klarspråkskristallen 2014 är: *Visad effekt av klarspråksarbete*. Mer information kommer på vår webbplats under hösten. Nomineringsblankett läggs ut vid årsskiftet.

Klarspråkskristallen kommer att delas ut på Språkräddsdagen den 8 maj 2014.

Ur kalendariet

- 10–13 oktober:** *Plain 2013*, internationell klarspråkskonferens, i Vancouver, Kanada.
- 14 oktober:** Seminarium om språklagen, Språkrådet i samarbete med Kulturdepartementet, i Rosenbads konferenscenter, Stockholm.
- 18 oktober:** Ess (Examinerade språkskonserter i svenska) höstkonferens *Att driva språkprojekt*, i Stockholm.
- 21–22 november:** Nordisk klarspråkskonferens, i Helsingfors, Finland.

Klarspråk.

Ett informationsblad från Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen.
Box 20057, 104 60 Stockholm
Ansvarig utgivare: Ann Cederberg
Redaktör: Eva Olovsson
Tfn (växel): 08-442 42 00
E-post: klarsprak@sprakradet.se
Webbplats: www.sprakradet.se
[facebook.com/sprakradet](https://www.facebook.com/sprakradet)
twitter.com/sprakradgivning
Tryck: Lenanders Grafiska AB.

INSTITUTET FÖR SPRÅK OCH FOLKMINNEN
Språkrådet